

Подібні завдання вже реалізуються іншими гуманітарними науками, тому введення простору в правові явища буде сприяти взаємодії правознавства з ними. Географія права як й історія права являють собою дві основні частини юридичної науки й компаративістики. Те, що порівняльна історія права, що спочатку визнавалася основою порівняльного правознавства, надалі була незаслужено забута, а опис іноземного права як його необхідна складова послідовно відривалася порівняльним правознавством, що прагне до «логічності», «чистоті» порівняння, нанесло порівняльним дослідженням істотну втрату, оскільки цим фактично виключався такий фундаментальний принцип дослідження як принцип простору. Якщо продовжити, то можна припустити, що в Україні повинні існувати світова географія права й географія права України, завдання яких визначаються необхідністю вивчення простору правових зв'язків континентів, регіонів, країн світу й простору права України, включаючи його внутрішні й зовнішні (міжнародні) аспекти. Одним з напрямків географії права може стати картографія права, метою якої є розробка карт права.

Окремим і першочерговим завданням є розробка філософських засад географії права, які на світоглядному рівні обумовлюють ідеали й норми, наукову картину світу цієї науки, забезпечують взаємозв'язок її й світогляду, культури, соціальних і правових практик у часовому й просторовому контекстах, тобто в певну історичну епоху й на певному просторі. Філософські засади географії права не тотожні філософському знанню взагалі, як близькі, але й не тотожні філософія, філософія науки, філософії права й філософія правознавства як науки. Вони забезпечують взаємозв'язок географії права, практик, інших форм світогляду, культури, згідно її предмету й місцю в системі юридичних наук. Особливе значення філософські засади відіграють у реалізації евристичної функції географії права, тобто виявленні, поясненні нових раніше не досліджених, об'єктів, властивостей простору права й т.д., які вивчаються переважно на передньому краї науки, у її проблемному полі й т.д. Формування філософських засад географії права повинно здійснюватися на «стику» філософії, філософії права й юридичних та географічних дисциплін, шляхом вибрання й адаптації філософських знань до природи й потреб цієї науки, тобто їхньої конкретизації, уточнення, адаптації, наповнення новими смислами, тому вимагає як філософських, так і спеціальних наукових знань дослідника.

Тюріна Оксана Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії держави і
права НАВС

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА.

Процес пізнання права та правової дійсності людського існування відбувається з давніх часів й по сьогоднішній день. Право, щоб постійно прогресувати й адекватно реалізовувати ідеали справедливості, повинно завжди бути пізнавальним правом, завжди функціонувати у формі правового пізнання. Процес пізнання права, дослідження державно-правових явищ, вирішення державно-правових проблем за різних періодів розвитку юридичних знань нерозривно пов'язаний із використанням порівняння як пізнавальної операції співставлення, що призводить до приросту нового знання. Тому абсолютно істотним явищем для юриспруденції було формування порівняльної сфери наукових знань, що відбувалося тривалий період часу і виокремлювалося у порівняльне правознавство.

Сучасний стан розвитку порівняльного правознавства характеризується підвищеною зацікавленістю з боку наукової та викладацької громадськості як вітчизняної, так й зарубіжної, відносно його власної ідентичності як юридичної науки, наукової спеціальності та навчальної дисципліни, що й обумовлює актуальність даної наукової статті. Метою цієї статті є з'ясування якостей та потенційно можливих напрямів розвитку порівняльного правознавства на сучасному етапі.

Питаннями порівняльного правознавства в їх різноманітності цікавиться та займається на ґрунтовному науковому рівні широкий загал вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Батлер В., Бехруз Х., Бигич О.Л., Варга С., Дамірлі М.А., Кресін О.В., Лафітський В.І., Лисенко О.М., Марченко М.М., Оксамитний В.В., Оніщенко Н.М., Осакве К., Саїдов А.Х., Саломатін О.Ю., Скакун О.Ф., Тихомиров О.Д., Тихомиров Ю.О., Харитонов Є.О., Харитонova О.І. та інші.

Порівняльне правознавство пройшло складний історичний шлях свого формування, становлення та розвитку. Більшість вчених схильні вважати, що саме період ХІХ ст. характеризується як період інституалізації порівняльного правознавства, що визначалося економічними, суспільно-політичними та правовими процесами тогочасного світу, і потребувало відповідної реакції з боку науки, що й виявилось у формуванні порівняльного правознавства як специфічної сфери наукових знань. Визначеному передувало

поступове накопичення предметно-методологічних знань у сфері порівняльно-правових досліджень.

За понад двох століть свого існування порівняльне правознавство в рамках юридичної науки окрім виміру наукового метода, способу вирішення науково-практичних завдань, набуло якості систематизованої сфери наукових знань із власною понятійно-предметною, теоретико-методологічною та концептуальною ідентичністю.

Сприйняття порівняльного правознавства як багатогранного явища в останні часи стало домінуючим. Порівняльне правознавство як науковий метод дозволяє виявляти спільне та особливе у правовому розвитку, як юридична наука – узагальнює та систематизує наукові знання щодо правового простору світу в його історичному розвитку та багатогранності, як навчальна дисципліна дає знання про основні закономірності функціонування та розвитку правової дійсності суспільства в їх схожості та відмінності.

Визнання порівняльного правознавства як самостійної юридичної науки при достатньо тривалій його історії, на сьогоднішній день залишається дискусійним питанням, хоча й розв'язується більшістю вчених позитивно на користь визнання самостійного дисциплінарного статусу порівняльного правознавства. При цьому, прихильники такого визнання, і зокрема вітчизняні компаративісти, пропонують різні підходи щодо аргументації своєї позиції. Так, О.Д. Тихомиров виділяє декілька систем “координат” або “форматів” для визначення природи, місця та ролі юридичної компаративістики в структурі юридичної науки, а саме вирішення питання щодо предметності або методологічності природи юридичної компаративістики як наукової дисципліни; окреслення сфери проблемних наукових досліджень, заснованих на компаративному підході, та досліджень по систематизації компаративних правових знань; а також просторова та темпоральна системи “координат”, орієнтовані на розуміння юридичної компаративістики у просторовій та часовій розповсюдженості [1]. О.Ф. Скакун пропонує кваліфікувати порівняльне правознавство як наукову дисципліну через його метатеорію як рівень самопізнання науки через розкриття загальних теоретичних питань про об'єкт і предмет даної дисципліни, закономірностях становлення, мету і завдання, функції, методології тощо [2]. О.М. Лисенко наголошує на необхідності чітко визначити предмет порівняльного правознавства з його відмежуванням від предметів суміжних юридичних наук, що дасть можливість закріпити його в статусі самостійної юридичної науки і відповідно виділити порівняльне правознавство як окремий напрям наукової спеціальності 12.00.01 (теорія та історія держави і права, історія політичних і правових вчень) [3]. З позиції двох аспектів визначається предмет порівняльного правознавства вітчизняними науковцями: 1) у практико-прикладному аспекті - як комплекс проблем, процесів, що відбуваються в державно-правовій сфері і які потребують порівняльного дослідження задля досягнення конкретного правового результату, а також коло об'єктів порівняльного правознавства у їх безпосередній взаємодії з порівняльно-правовою метою даного дослідження; 2) у суто науковому – розробка методології та методики порівняльного правознавства та дослідження на цій основі загальних принципів і закономірностей виникнення, функціонування і розвитку різних правових систем [4, С. 145].

Один з метрів порівняльного правознавства, російський вчений А.Х. Саїдов предмет порівняльного правознавства як науки визначає як автономне вивчення зарубіжного (іноземного) права на рівні правових систем в цілому, на рівні окремих галузей права і основних правових інститутів з метою створення юридичної географії світу [5, С.27]. Як зазначає російський науковець В. І. Лафітський, основою порівняльного правознавства як наукового напрямку є знання про право інших держав або складових частин однієї держави. В їх співставленні й народжується порівняльне правознавство, яке існує у наступних формах:

- загальне порівняльне правознавство, що вивчає правовий простір світу, типологію, класифікацію, загальні і особливі риси, а також тенденції розвитку національних правових систем;
- історичне порівняльне правознавство, що розкриває різноманітність форм історичного розвитку права;
- інституційне порівняльне правознавство, що робить опис складових частин (компонентів) права – правові галузі, інститути і норми;
- функціональне порівняльне правознавство, яке аналізує практику застосування законодавчих та інших норм права;
- практичне порівняльне правознавство, яке використовується з метою удосконалення правотворчої та правозастосовної практики, уніфікації і рецепції права, з'ясування правових конструкцій і дефініцій, застосування у судах норм іноземного права [6, С. 86].

В якості предмета дослідження загальної теорії порівняльного правознавства, російський вчений-компаративіст М.М. Марченко виділяє загальні принципи і закономірності виникнення, становлення та розвитку різних правових систем, що розглядаються у порівняльному плані [7, С. 109].

На думку вітчизняних вчених О.І. Харитонові та Є.О. Харитонова предмет компаративістики може

бути диференційованим та залежить від мети дослідження, галузі права, інституту чи інших елементів правових систем, що порівнюються [8, С.10]. М.А. Дамірлі в якості критеріїв науковості порівняльного правознавства виділяє онтологічні, гносеологічні та інституціонально-організаційні критерії [9]. Х. Бехруз зазначає, що порівняльне правознавство як наука перебуває у періоді трансформації та самоідентифікації, що викликано перш за все необхідністю визначення його місця в системі юридичних наук. Порівняльне правознавство сприяє розгляду правової системи як явища, що безпосередньо залежить від особливостей різних суспільств, та дозволяє підкреслити зв'язок правових явищ, які відображаються у правовій системі, з такими складовими соціальної структури суспільства, як релігія, культура, мораль, політика, традиція, ідеологія і т.д. [10].

Н.М. Оніщенко визнаючи порівняльне правознавство юридичною наукою, пропонує поєднати його з порівняльним державознавством і виділити порівняльне праводержавознавство [11]. Дане дасть можливість комплексно досліджувати державно-правові системи різних країн у їх співставленні, тим більше, що порівняльне пізнання національних правових систем тісно переплітається із розглядом як форм різних держав світу, так й відповідних суспільно-державних проблем і процесів в окремих країнах світу, певних регіонах та світовому співтоваристві в цілому, при цьому, інтенсивного розвитку на сучасному етапі зазнають порівняльна політологія та порівняльна соціологія як наукові напрями, які б могли бути корисними запозиченням з них відповідних знань, підходів, методик тощо для формування порівняльного праводержавознавства, нарівні з цим, ідея щодо виділення порівняльного праводержавознавства можливо дасть поштовх до формування нової наукової спеціальності саме в такому форматі, що відкриє нові обрії для розвитку всієї юридичної науки, але, враховуючи, що власно порівняльне правознавство на період сьогодні перебуває ще на етапі свого становлення в системі юридичних наук, маючи відповідні методологічні та методичні проблеми, зазначена ідея носить прогресивно-перспективний характер.

Питання щодо виокремлення порівняльного правознавства як наукової спеціальності по захисту кандидатських та докторських дисертацій також носить дискусійний характер. Базовий проект паспорту спеціальності було розроблено та обговорено у 2006 р., повторно обговорено у 2010 р., зазнаючи певних альтернативних варіантів з боку вчених, що свідчить про тривалість та значимість даного процесу для розвитку як порівняльного правознавства, так й в цілому всієї системи юридичних знань.

Порівняльне правознавство як навчальна дисципліна на сьогоднішній день визнається необхідним компонентом юридичної освіти, але при цьому перебуває у стадії свого становлення відносно змістовного наповнення відповідних навчальних програм, визначення місця, і навіть термінологічної назви, в системі юридичних навчальних дисциплін. Така ситуація ускладнюється дискусуванням щодо предмета та статусу порівняльного правознавства як юридичної науки.

Зрозуміло, що в рамках порівняльного правознавства та за його допомогою правові системи одних держав порівнюються з правовими системами інших держав, тим самим з одного боку юридична компаративістика має справу з такими категоріями як порівняння та порівняльно-правовий метод, а з іншого – правові системи та їх складові, які тісно пов'язані з політичними, соціальними, культурними та іншими аспектами функціонування права в об'єктивно існуючому національному, міжнародному та загальносоціальному контексті.

Право знаходить свій вимір в межах певної правової системи, в рамках певної правової сім'ї і на рівні всього світового співтовариства. Просторовий вимір права тим самим має певний масштаб свого поширення, що розповсюджується на певну сферу суспільних відносин, і термінологічно позначається як правовий простір. Саме в межах правового простору право реалізує своє основне призначення – регулювання суспільних відносин, особливості якого зумовлені як національною правовою доктриною, так й державною організацією певного суспільства, що має відповідну соціальну структуру, власний генезис формування та розвитку, територіально-географічні умови функціонування, певний рівень економічних потреб, культурні особливості тощо. Особливості нації та національної психології, менталітету завжди накладають свій відбиток на характер світогляду, способи пізнання світу і практичної активності в ньому, а в кінцевому підсумку визначають характер певної національної правової системи. При цьому, існування світового правового простору як єдиного масштабу реалізації загальної мети – регулювання (упорядкування) суспільних відносин, що є й потребою, й всесвітнім благом для людського соціуму, має своїм підтвердженням як історичний розвиток права, так й сучасні форми та зміст його виміру.

Спільність мети обумовлює й єдині цінності для всіх правових систем, при всьому їх розмаїтті. За всіх часів для людства було й залишається необхідним та важливим – збереження миру, продовження роду, захист духовної спадщини, соціальної пам'яті людства і т.ін., по суті все те, що визначається природними законами суспільного існування. Єдиними були і залишаються засоби правового впливу, і безпосередньо правового регулювання, а саме – заборона, дозвіл, зобов'язання, визнання, стимулювання, заохочення, покарання тощо. При цьому такі засоби можуть різнитися за їх формалізацією в різних правових системах,

але за змістом всі вони мають спрямованість, перш за все, на здійснення регулюючого впливу на суспільні відносини, учасником яких виступає певний суб'єкт (індивідуальний чи колективний), і тим самим впливу на поведінку суб'єкта. У переважній більшості правових систем центральним суб'єктом правових відносин є індивід, фізична особа, що у правовому полі на рівні наукового пізнання та нормативного визначення визнається як узагальнений та усереднений носій певних можливостей та зобов'язань.

Міркування про предмет порівняльного правознавства як юридичної науки, наведені вище, дають можливість визначити, що об'єктами порівняльно-правових досліджень виступають різноманітні правові явища – від норми права до правової системи (правової сім'ї), при цьому право як загально-соціальне, так й позитивне, а також похідні правові явища мають своїм сутнісним завданням визначення індивідуальної свободи людини і через це регулювання та охорону суспільних відносин. Саме в рамках порівняльного правознавства при виявленні спільного та відмінного є можливість виділяти одне-друге-інше, що вказує на унікальність правових явищ - з одного боку та їх узагальненість - з іншого, що може визначити й відповідні порівняльно-правові дослідження антропологічного спрямування, в рамках яких людина як *homo juridicus* постає центральною постаттю порівняльного пізнання у розумінні її не як усередненого суб'єкта відносин, а як істоти, життєдіяльність якої відбувається у повсякденності. Повсякденність як дослідницька сфера міждисциплінарних наукових розвідок була проблематизована відносно недавно, але в її осмисленні намічено певні напрями, методологічні підходи, розроблено деякі поняття, виокремлено проблеми, що мають методологічне значення для компаративного праворозуміння, зокрема, повсякденність є очевидною реальністю, такою, що не потребує доказів, перевірок і підтверджень; повсякденність створюється й змінюється під впливом не тільки макро- і мезорівнів соціально-культурного життя, а й насамперед життєдіяльністю, поведінкою людей, у яких тенденції більш високого рівня виявляються, «проглядаються» в опосередкованому безпосереднім життям людини, її свідомістю, умовами побуту вигляді; правові, соціальні, політичні, культурні й інші явища беруть свій початок у повсякденності, у реальній життєдіяльності, а переходячи в інші площини, відносно незалежні від її форми існування, впливають на повсякденність, певним чином змінюють її; в «одинацях» повсякденності — конкретних життєвих ситуаціях — відображається через «присутність або відсутність» уся сукупність існуючих сьогодні соціальних, природних, технічних, релігійних, правових, політичних та інших явищ, процесів, подій; повсякденності «взагалі» в реальності не існує, вона завжди конкретна, має географічні (просторові) та історичні (часові), суб'єктні й об'єктні координати, що прив'язують її не тільки до соціальних, культурних, політичних, правових просторів, а й фізичного простору, астрономічного й біологічного часу, об'єктного світу (світу речей) [12].

Тим самим, виявлення одного-другого-іншого у правових порівняннях, об'єктом яких є людина як *homo juridicus* в рамках повсякденності, яка, в свою чергу, може сприйматися як фон (атмосфера), що впливає на людину, визначає її поведінку, а також як те, що здатне зазнавати впливу з боку людини, і особливо людини як *homo juridicus*, може дати можливість якісно по-новому осмислити унікальне-регіональне-загальносоціальне. У світлі зазначеного є можливість окреслювати новий вимір розвитку порівняльно-правових досліджень і в цілому порівняльного правознавства, за якого антропологічна спрямованість порівняльно-правових досліджень буде сприяти гуманізації порівняльного правознавства.

Маючи методологічну можливість та ставлячи на меті виявлення спільного та відмінного у різних національних правових системах, порівняльне правознавство відкриває пізнавальні обрії у трьох просторових вимірах: загальнолюдське (універсальне) – регіональне (особливе) – унікальне (одиначне). Тим самим, порівняльне правознавство досліджує геоправовий простір в усіх його вимірах, при чому як на діахронному, так й на синхронному рівнях.

Сучасний етап порівняльного правознавства характеризується актуалізацією, інтенсивністю та різноаспектністю напрямів його розвитку. Актуалізація розвитку порівняльного правознавства визначається, перш за все, глобалізаційними та регіоналістськими процесами у правовій сфері, що відбуваються на сучасному етапі розвитку людства, інтенсивність пов'язана з потребою пізнання загальносвітових, регіональних і унікальних тенденцій та закономірностей розвитку права і правового регулювання, різноаспектність обумовлюється необхідністю пошуку відповідей на виклики сучасності та усвідомлення науковою громадськістю потреби пізнання права у всій його багатовимірності, а також вирішення проблем процесу правового регулювання як на національному, так й на міждержавному та міжнародному рівнях. Беззаперечно, ціннісний науковий і навчальний потенціал порівняльного правознавства є необхідним для сучасного етапу правової науки, збагачує і розширює її можливості, але водночас вимагає й пізнання сутності самого порівняльного правознавства з метою ефективного його розвитку для вирішення нагальних потреб правового сьогодення та майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика как научная специальность, научная и учебная дисциплины// Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання: Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів / За ред.. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін. – К.: ВДК Університету «Україна», 2011. – С. 10-21
2. Скакун О.Ф. Метатеория общего сравнительного правоведения как научной и учебной дисциплины // Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання: Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів / За ред.. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін. – К.: ВДК Університету «Україна», 2011. – С. 22-29
3. Лисенко О.М. Місце порівняльного правознавства в номенклатурі спеціальностей для захисту дисертацій// Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання: Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів / За ред.. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін. – К.: ВДК Університету «Україна», 2011. – С.63-71
4. Бигич О.Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення. – Дис. ... к.ю.н.: 12.00.01 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2002.
5. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение. М., 2007.
6. Лафитский В.И. Сравнительное правоведение в образах права. Том первый. – М.: Статут, 2010.
7. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. Учебник для юридических вузов. – М.: Издательство «Зерцало», 2001. – С. 109
8. Харитонов О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи. – Х.: «Одісей», 2002. – С.10
9. Дамирли М.А. Сравнительное правоведение в поисках собственной идентичности: Открытая лекция. – Киев-Львов: ЗУКЦ, 2012.- Серия научно-методических изданий «Академия сравнительного правоведения». – Выпуск 28.
10. Бехруз Х. Роль учебной дисциплины «сравнительное правоведение» в профессиональной подготовке современных юристов// Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання: Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів / За ред.. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін. – К.: ВДК Університету «Україна», 2011. – С. 88-98.
11. Оніщенко Н.М. Деякі аспекти методики викладання порівняльно-правових дисциплін// Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання: Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів / За ред.. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін. – К.: ВДК Університету «Україна», 2011. – С. 110-119.
12. Тихомиров О.Д. Філософські та методологічні аспекти компаративного підходу до праворозуміння. – Info-Pressa.com.

**Філянiна Людмила Анатолiївна,
старший викладач кафедри теорiї та
iсторiї держави i права
Днiпропетровського державного
унiверситету внутрiшнiх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

МIЖНАРОДНЕ СПIВРОБIТНИЦТВО ДЕРЖАВ У ПРОТИДIЇ ЗЛОЧИННОСТI В РАМКАХ МIЖНАРОДНИХ ОРГАНIЗАЦIЙ

Розширення масштабiв правопорушень, створення та функцiонування органiзованих злочинних груп, розподiлення кримiнальних функцiй та ролей, укрiплення багатоступеневих злочинних зв'язкiв, у тому числi на мiжрегiональному та мiждержавному рiвнях – всi цi перерахованi негативнi явища створюють сприятливi умови для подальшого розвитку загальнокримiнальної злочинностi. Розвиток злочинностi стає базисом для негативних кiлькiсних та якiсних змiн загальнокримiнальної злочинностi.

Мiжнародне спiвробiтництво держав щодо боротьби зi злочинностю не iснує само по собi. Це складова частина мiжнародних вiдносин, бо злочинностi не має кордонiв та нацiональної приналежностi її рiвень розгалуженостi та прогресування визначається системою мiжнародних злочинних зв'язкiв. В ходi розвитку науково-технiчного прогресу спiвробiтництво держав у протидiї злочинностi, також видозмiнюється та вiдiграє все бiльш суттєву роль у вiдносинах мiж державами. Аналiз практики та наукових дослiджень показують, що основною причиною процесiв кримiналізацiї суспiльства є правовий нiгiлізм, який охопив велику кiлькiсть населення, зневажання правовими нормами, правова неосвiченiсть, пряма непокоря законодавству, котрi стають нормою поведiнки. Таке явище обумовлюється послабленням контролюючої ролi держави та малоефективною наглядовою дiяльностю її правоохоронних органiв.